

Jan Abrahamse

Jan Loman: landschap als inspiratiebron

Beeldende kunst en landschap, twee elementen die zeer belangrijk zijn voor Jan Loman. Als geodeet bij het Kadaster werkte hij tot 1981 in en met het landschap van Noord-Nederland. De verbeelding van het landschap vinden we terug in zijn werk en in zijn haiku's.

Een gesprek met een erudiete kunstenaar.

Jan Loman heeft grote bekendheid gekregen als beeldend kunstenaar. De landschappen van Schiermonnikoog en het Noorse fjordengebied vormen de belangrijkste inspiratiebron. Jan Loman is behalve door zijn beeldende kunst (etsen, litho's, sjabloondrukken, zeefdrukken, collages, assemblages, foto's, schilderijen en beelden) vooral bekend geworden door de ontwerpen van beeldmerken voor natuurbeschermingsorganisaties. De meest bekende is het logo van de Waddenvereniging, maar ook voor de Werkgroep Noordzee, Werkgroep Eemmond, Werkgroep Lauwersmeer, Milieufederatie Groningen, Milieuraad Drenthe en Werkgroep Oosterschelde heeft hij beeldmerken gemaakt. Verder maakt Jan Loman haiku's, gedichten van drie rijmloze regels in respectievelijk vijf, zeven en vijf lettergrepen, waarin een intense natuurervaring wordt uitgedrukt.

het gestolde land
ligt afgewend van wierden
en wisselend tij

bij opkomend tij
werden tekens uitgewist
indrukken bleven

RUILVERKAVELINGEN

Als kunstenaar is Loman echter autodidact. *'Toegegeven, op de academie leren ze je sneller hoe je een kwast moet vasthouden, maar ik heb een studie geodesie nauwelijks als een belemmering gevoeld om beeldende kunst te bedrijven. Ook psychiaters, computerdeskundigen en neerlandici zijn immers als dichter vaak nog goed terechtgekomen. Toen ik voor het vergaren van het dagelijks brood terecht kwam in een randgebied van de geodesie, het begeleiden van de ruilverkavelingscommissie bij hun werkzaamheden, werd ik met enige achterdocht bejegend door vrienden uit de natuurbescherming en aanverwante gebieden. Hoe kon iemand zich inlaten met een abjecte bezigheid als de ruilverkaveling? Ik moest ervaren dat mijn verweer niet erg overtuigend overkwam. Ik voelde me soms als de burgemeester in oorlogstijd die zich verdedigde aan te zijn gebleven, omdat anders op zijn stoel een veel ergere figuur terecht zou zijn gekomen.'*

BETERSCHAP

Jan Loman vertelt vervolgens hoe de eerste ruilverkaveling in Nederland tot stand kwam en hoe hij veel later mede richting kon geven aan het verminderen van de aantasting van het landschap. *'Het was ogenschijnlijk zo eenvoudig begonnen met een ruilverkavelingsovereenkomst, de Ballumer mieden op Ameland, nog vóór de Eerste Wereldoorlog. In een samenwerkingsverband tussen de Heidemaatschappij en het Kadaster werden de eerste wankel schreden op het onbekende pad gezet. Het verzamelen van de handtekening van alle belanghebbenden zal de nachtrust van menigeen danig hebben aangetast. Dat de uitvoering nog niet geschiedde door een*

Jan Loman wijst naar een open deel in een boomsingel die in het kader van de ruilverkaveling geheel dichtbeplant moest worden
foto: John Stoel

geolied apparaat bleek uit vertragingen die optraden doordat een ambtenaar werd gemobiliseerd en een ander de dienst verliet. Geen wonder dat enige jaren later de eerste ruilverkavelingswet tot stand kwam, waarin de ervaringen van Ameland in ruime mate verwerkt werden. Toen enige tijd later in landbouwkringen de behoefte werd gevoeld het terrein duchtiger aan te pakken, werd de Cultuurtechnische Dienst ingesteld. Een reactie hierop kon tenslotte niet uitblijven. Een schuchter begin van 'beterschap' vindt men o.a. in de toenmalig ruilverkaveling het Koningsdiep, in het zuidoosten van Friesland. Het riviertje de Drait, tussen Drachten en Beetsterzwaag, diende te worden verbreed. Eerst werd het gedeelte ten noorden van de rijksweg A7 aangepakt. De uitvoering geschiedde volgens het beproefde procédé waarmee destijds de Tjonger om zeep was geholpen: bochtje - rechtstand - bochtje, enzovoort. Technici konden worden overtuigd dat zoiets toch uit de tijd was. Het resultaat ziet men in het aansluitende bestek ten zuiden van de rijksweg A7, waarbij getracht is het bestaande karakter van de stroom zoveel mogelijk intact te laten.'

twee lindebomen
strekken hun schaduwen uit naar
het huis dat hier stond

NATUURBESCHERMING

Jan Loman stelde tijdens de uitvoering dat het rechtekken van de Drait achterhaald was. Later zijn door die kwestie in het Koningsdiep nog veel meanders bewaard gebleven. *'In de ruilverkavelingscommissies zaten aanvankelijk hoofdzakelijk boeren, later werd de ambtelijke begeleiding door Staatsbosbeheer en de natuurbescherming wat nadrukkelijker. Boeren waren vaak tegen een voorstel dat rekening hield met natuur en landschap. Een voorstel van mij om ergens in Groningen houtsingels aan te leggen viel in verkeerde aarde, want, zo redeneerden zij, in de bomen komen vogels en die vreten het zaad van het land.'*

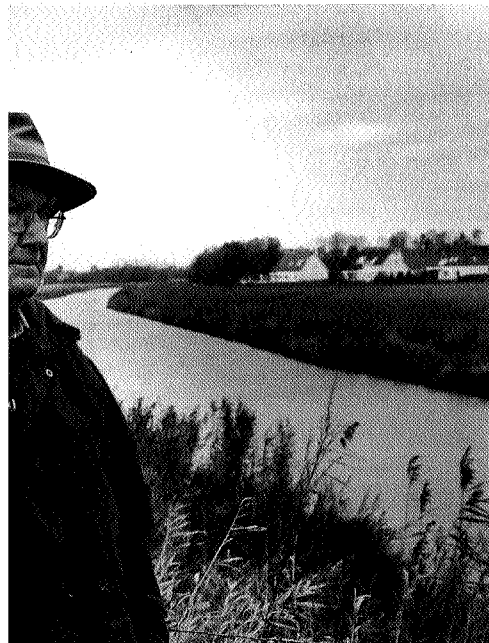
Een aardige anekdote is het verhaal van een eigenaar in de ruilverkaveling het Koningsdiep die zich verzette tegen het aanplanten van een twintig meter brede boomsingel. *'Eind jaren zestig dachten we: die boomsingel komt later wel. Maar zo'n vijf jaar later was ik blij dat het nooit gebeurd is, want het is nu een prachtig doorzicht in een half open landschap.'*

OP DE SCHOP

Jan Loman heeft zijn gehele leven bij het Kadaster gewerkt, achtereenvolgens in Leeuwarden, Nederlands-Indië, Arnhem, Groningen en weer in Leeuwarden. In 1958 ging hij naar Groningen, waar hij zich onder andere bezig hield met de ruilverkaveling

Geodeet en kunstenaar Jan Loman
foto: John Stoel

kader van de ruilverkaveling werd het riviertje de Draît bij en aan de noordkant van de A7 rechtgetrokken, maar...
John Stoel

Exloërveen. Loman: *'Ik herinner me nog een paar incidenten. De ruilverkaveling zou aangepakt worden als de arbeidsreserve voldoende groot was. Halverwege de werkzaamheden liep het peil van de arbeidsreserve terug, met als gevolg dat de rest van de ruilverkaveling machinaal veel sneller werd uitgevoerd dan was gepland. Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat de arbeiders die daar met de schop hadden gegraven, en nu zagen hoe gemakkelijk en snel dat ging met draglines, later bij het Riagg terecht zijn gekomen. Gelijktijdig werd de ruilverkaveling Weiwerd-Geefsweer nabij Delfzijl aangepakt. Ik kwam toen nog in dorpjes als Weiwerd en Heveskes, die toen nog in volle glorie bestonden. Toen daar gas werd aangeboord had ik al vraagtekens over de landbouwkundige waarde van die ruilverkaveling, maar dat alles later zo drastisch zou veranderen, had ik niet verwacht. Veertig jaar later kwam ik er terug en zag ik alleen het onttakelde kerkje en een boerderij. De rest was verdwenen.'* Jan Loman heeft hier een haiku over gemaakt.

toegetakeld waakt
langs het roestig spoor de kerk
over Heveskes

WERK IN DE WERELD

De tijd van de ontginningen is voorbij. Nu volgt aarzelend het tegenovergestelde proces en dat lijkt bij alle klappen die het landschap en de natuur te incasseren krijgt, een vooruitgang. Jan Loman verwijst naar een artikel van Flok de Ruiter in de NRC, waarin staat dat een boer bezig is met een bulldozer de heuveltjes en dalen in een akker te herstellen die hij twintig jaar daarvoor in het kader van de ruilverkaveling had moeten egaliseren. Zo blijft het werk in de wereld.

het koolmeesje laat
in de besneeuwde struik een
zwart twijgje achter

KUNSTGROEP NU

Op school had Loman wel een tien voor tekenen, maar met kunst is hij, naar eigen zeggen, in 1935 pas in aanraking gekomen. Hij was zeventien toen hij het zojuist geopende Haags Gemeentemuseum van Berlage bezocht. Daar werd hij gegrepen door de stijl van Mondriaan. *'Ik was goed in wiskunde en wat dat betreft sprak Mondriaan mij aan, maar de romantische kant van de Haagse school vond ik eveneens boeiend. Die twee elementen hebben steeds in mijn werk een rol gespeeld.'* In Delft volgt hij colleges kunstgeschiedenis bij Huib Luns, de vader van de minister. Toen hij in Arnhem werkte, bezocht Loman de Arnhemse kunstkring en kwam hij veel in Museum Kröller-Müller. Pas in zijn Groningse

periode heeft hij veel grafiek en collages gemaakt. Daar kwam hij in aanraking met bekende verzamelaars als De Groot en Wijngaard en werd hij lid van kunstgroep NU, die zich vanaf 1959 verzette tegen de bekende kunstenaarsbent De Ploeg. *'De Ploeg was belangrijk, maar na 1950 is het nog een schim van wat het eens geweest is. In Pictura, het bolwerk van De Ploeg, werden belangrijke tentoonstellingen gehouden. Toen NU opgericht werd, vroegen wij het bestuur van Pictura of we daar mochten exposeren, maar dit werd afgewezen. De directeur van het Groninger Museum, Jos de Gruyter, die ook in het bestuur zat, ging die tegenwerking van De Ploeg tegenstaan en nodigde ons uit in zijn museum.'* Loman is ook een tijd voorzitter geweest van NU. Deze groep vertegenwoordigde niet een bepaalde stroming in de kunst, hetgeen tevens haar zwakte was. Er zaten veel oud-Ploegleden bij, die uit onvrede waren vertrokken, zoals Jan Jordens en Jan van der Zee. NU was bijzonder actief van 1959 tot 1970. Bij het tienjarig bestaan, in 1969, had de groep een opzienbarende tentoonstelling in het Groninger Museum, getiteld *'Wad Nu'*, die diverse aantastingen van het milieu aan de orde stelde.

PAERDEMARCT FUNDATIE

Jan Loman is vanaf 1958 een zeer productieve kunstenaar. Hij heeft veel geëxposeerd in binnen- en buitenland, heeft een paar jaar een eigen galerie gerund in Beetsterzwaag, met tentoonstellingen van o.a. Fie Werkman, Abe Kuipers en Nico Visscher. Daarnaast heeft hij ook veel werk van anderen verzameld. In 1992 besloot hij om al dat werk onder te brengen in de stichting Paerdemarct Fundatie, die via exposities het werk verkoopt en de revenuen beschikbaar stelt voor ideële doeleinden op Schiermonnikoog. De stichting, genoemd naar een vroegere bank ten noorden van Schiermonnikoog, heeft uiteraard een door Loman ontworpen beeldmerk. Het is ook de Paerdemarct Fundatie die de zeven tentoonstellingen organiseert, waarvan de opening plaats vindt op 28 februari 1998, de dag waarop Jan Loman tachtig wordt.

een strakblauwe lucht
 een geëtste horizon
 natte sneeuw, dotters

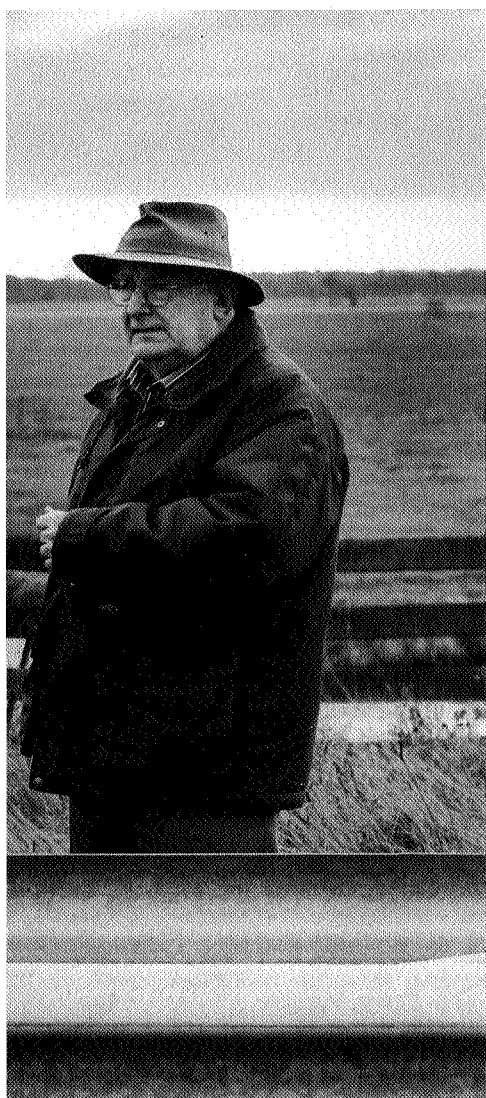
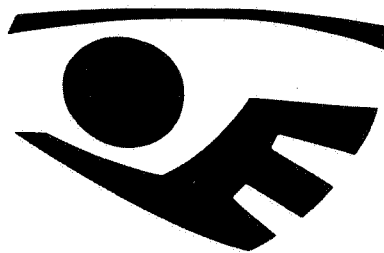
woekerend onkruid
 tussen doorgeschoten sla
 kondigt de stad aan

ZEVEN TENTOONSTELLINGEN

Niet eerder is het voorgekomen dat in Friesland op zeven locaties tegelijk tentoonstellingen worden gehouden van het werk van één beeldend kunstenaar. Het betreft Jan Loman en de aanleiding is zijn tachtigste verjaardag, op 28 februari a.s. Die dag zal op de volgende locaties een retrospectief gehouden worden van het totale oeuvre van deze veelzijdige kunstenaar. **Beetsterzwaag**, de woonplaats van Loman; in het gemeentehuis van Opsterland aan de Hoofdstraat; in Galerie Ooggetulge, Hoofdstraat 46; in Kunstruimte Wagemans, Hoofdstraat 17; in Galerie Hellinga, Hoofdstraat 70. **Gorredijk**; in Galerie Hoogenbosch, Stationsweg 66. **Drachten**; in het Museum Smalingerland, Museumplein 2. **Amsterdam**; in de Ambassade van Friesland, Spuistraat 120.

Achtereenvolgens logo's van Waddenvereniging, Werkgroep Noordzee, Werkgroep Lauwersmeer, Werkgroep Eemmond, Milieuraad Drenthe en Milieufederatie Groningen

zuidkant van de snelweg kon Jan Loman bewerkstelligen
meanderende loop behouden bleef
ahn Stoel